

Tkachenko O., Grukach V. Fedor Fedorovich Tereshenko – aviator and philanthropist.

Business and philanthropic activity of the Fedor Fedorovich Tereshenko in Ukraine has been analyzed in the present work on the basis of archives materials and historical literacy works. Analyzed F.F. Tereshenko's role in the development of native aviation.

The purpose of the study is the fact that by studying of publications to make a comprehensive analysis, clarify the conceptual orientation of this layer of information. The article is written in the tideway of modern approaches to the analysis of historiographical sources and is based on the principles of historicism, objectivity, consistency, pluralism. By writing the article we used such methods as historical, chronological, analysis of research work and comparison.

The geneology of the family, its contribution in to the development of the native economy has been analyzed F.F. Tereshenko's role in the development of native aviatiene. The couclusion has been draw the about significance of business and philanthropic activity of F.F. Tereshenko for the development of Ukraine in the period under the review.

Keywords: industrialists, businessmen, bourgeoisie, aviation, airplanes, monoplane .

Одержано 25.10.2016

УДК 94:[070:316.75 (477) «192/193»

**Оксана Тарапон
(Переяслав-Хмельницький)**

**ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ОБРОБКИ НАСЕЛЕННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ
(1920-1930-ТІ РР.)**

З перших років існування більшовицької влади в Україні почала видаватися радянська преса. Вона мала формувати відповідну ідеологію населення. Преса 1920-1930-х рр. характеризувалася високим рівнем політизації і політичного популізму. На сторінках усіх видань, у тому числі місцевих, широко рекламували головні державні події, заходи радянського керівництва. Преса була засобом агітації, пропагувала здійснення соціалістичного будівництва на місцях, роз'яснювала політичний курс радянської влади.

Редакції повинні були наповнювати газети конкретним матеріалом, живими прикладами із життя, які ілюструють процес будівництва соціалізму, показувати позитивні явища і критикувати негативні. На практиці поширювався радянський популізм, відбувалася дезінформація читача, нав'язувалися викривлені цінності. Протягом 1920-1930-х рр. сформувалися інформаційні технології подачі матеріалів для ідеологічної обробки населення, поширення радянських цінностей, виробився специфічний стиль викладу матеріалу.

Ключові слова: преса, газети, цінності, ідеологія, інформаційна обробка.

З перших років існування більшовицької влади в Україні для формування відповідної ідеології мас починають виходити радянські періодичні видання. Преса радянського часу відрізняється високим рівнем заідеологізованості і політичного популізму. Широко рекламуються першочергові заходи радянського керівництва на сторінках усіх видань, у тому числі місцевих. Преса виступала засобом агітації і пропаганди для здійснення соціалістичного будівництва на місцях, роз'яснення політичного курсу радянської влади здійснювалося в пафосному жанрі.

Питання ролі преси в забезпеченні національної політики радянської влади досліджували І. Михайлин, Г. Єфіменко, проблеми українізації періодичних видань розглядав В.М. Букач. Частина авторів зосередила увагу на аналізі галузевої та спеціальної преси, серед яких Л. Гриневич, Н. Гуменюк, Я. Дашкевич, Н. Королевич, Л. Лазебний та ін. У руслі нашого дослідження цікавою є стаття О.В. Вітринської, яка розглядає радянську антирелігійну пресу як інструмент впливу на свідомість єврейського населення [1], характеризує основні антирелігійні видання загальносоюзного та республіканського масштабу. Проблеми преси УСРР в контексті політики українізації досліджено в дисертаційній роботі О.А.Коляструк [2], де серед комплексу різних проблем розглянуто механізми впливу преси на масову свідомість населення, шляхи і методи впровадження радянських норм у громадське життя українського суспільства; деформацію національної свідомості під впливом преси [2, с.4].

Разом з тим, подальшого дослідження потребують проблеми використання засобів масової інформації в інформаційній війні проти українства, обробці масової свідомості в руслі русифікації, денаціоналізації, формування радянської системи координат, ціннісної шкали, системи поведінки, насадження в масовій свідомості відповідних стереотипів поведінки тощо.

Метою даної статті є аналіз окремих аспектів застосування радянської преси протягом 1920-1930-х рр. як засобу ідеологічної обробки населення України, формування радянських ціннісних орієнтирів. На конкретних матеріалах популяризації роботи та рішень партійних з'їздів показати процес вироблення інформаційних технологій подачі матеріалів для ідеологічної обробки свідомості громадян.

У процесі встановлення радянської влади в Україні не останню роль відводилося процесу формування та поширення радянської системи цінностей. Преса виступала засобом інформаційної війни та ідеологічної пропаганди ще в період збройної боротьби на території України. В умовах катастрофічної нестачі матеріальних ресурсів для постачання Червоної армії, більшовики витрачали чималі кошти для друку та розповсюдження листівок, інформаційних бюлетенів, газет та брошур. У перше радянське десятиріччя не зменшувалася увага до друкованого слова як засобу формування радянських стереотипів мислення і поведінки.

Поза увагою офіційних періодичних видань не проходила жодна важлива кампанія радянського будівництва. Окремими інструкціями пресі на місцях рекомендували методично проводити агітаційну роботу з цих питань. Так, у січні 1922 р. завідувач агітпропом ЦК КП(б)У, нагадуючи постанову 6-ї Всеукраїнської партконференції, пропонував губернським і волосним органам періодичної преси регулярно раз у тиждень висвітлювати на сторінках партійних органів питання жіночого руху, випускаючи спеціальні «Сторінки» [3, арк.10]. Особлива увага приділялася проведенню посівної кампанії, задля чого в місцевих виданнях пропонувалося створити спеціальні рубрики, з покладенням персональної відповідальності на редакторів за якість матеріалу й зміст інформації про хід посівної в 1922 р. [3, арк.11, 13]. Не меншої ваги надавалося кампанії по перевиборах в Ради, проведенню агітації із практичними вказівками виборчим комісіям, низовим осередкам, виборцям тощо [3, арк.50].

Особливе місце відводилося пресі у популяризації партійних з'їздів та їх рішень. Проведення підготовчої кампанії до Всеукраїнських та Всесоюзних з'їздів перебувало під контролем ЦК КП(б)У, який в разі пасивності на місцях «категорично пропонував» якнайширше включатися в даний процес [4, арк.3]. У період проведення партконференцій та з'їздів вище партійне керівництво України настійно клопотало перед відповідними органами Москви про збереження тиражів газет і збільшення поставок паперу через важливість друку партійних матеріалів у періодиці [5, арк.1, 7].

При висвітленні кожної радянської кампанії органи преси мали суворо дотримуватися вказівок та інструкцій партійного керівництва, будь-які вільні тлумачення офіційних настанов чи показ перегинів із їх практичного втілення на місцях присікалися зверху. А отже преса втрачала функцію інформативного джерела, стаючи засобом партійного контролю і пропаганди. Так, з приводу висвітлення в пресі збору продподатку в 1922 р. Секретаріат ЦК КП(б)У наголошував губернським комітетам України: «В зв'язку з появою в органах друку статей, які містять елементи довільного толкування порядку збору продподатку і встановлених ставок, Агітпроп ЦК вважає необхідним наголосити на не припустимість подібної критики в органах друку, як таку, що шкідливо позначається на загальному ході продподаткової кампанії» [3, арк.47].

Формувалася система цензури, визначалися питання, які можна, а які не можна подавати в засобах масової інформації. Влітку 1925 р. відділи друку ЦК РКП та ЦК КП(б)У в секретній директиві не рекомендували відповідальним редакторам засобів масової інформації подавати цифрові матеріали з питань врожаю, хлібних заготівель, експорту хліба за кордон, до з'ясування відповідних даних [4, арк.2]. По мірі зміцнення владної монополії на інформацію у 1930-х рр., вказівки ставали все більш конкретними і деталізованими, аж до доцільності вживання в пресі того чи іншого терміну [6, арк.6].

Яку вагу надавало партійне керівництво системі періодики свідчить регулярний детальний аналіз відповідними відділами змісту, форм і якості матеріалів, що друкувалися в різних органах друку. Із цих довідок робилися оргвисновки і давалися вказівки щодо покращення якості преси, її ідейного наповнення.

З середини 1920-х рр. практика аналізу періодичних радянських видань і надання відповідних рекомендацій щодо посилення уваги до того чи іншого питання радянського будівництва стала регулярною. Стратегічні напрямки роботи періодики накреслювалися всесоюзними органами і втілювалися на місцях. Так, у січні 1925 р. ЦК РКП(б) в інструктивному циркулярі про завдання преси по пожвавленню і зміцненню діяльності рад наголошував на слабкому висвітленні питань радянського будівництва в пресі, а тому надавав рекомендації

організаційного та змістового характеру щодо покращення цієї ситуації. Робився наголос на організації сількорівського руху в радянському будівництві [4, арк.1].

На середину 1930-х рр. сформувалися певні інформаційні технології подачі матеріалів для ідеологічної обробки свідомості громадян. Проілюструвати це можна подачею матеріалів XVII з'їзду ВКП(б) та XII з'їзду КП(б)У в центральних та обласних партійних газетах, а також відображення цих вагомих державних подій у районній періодиці. У першу чергу, ставка робилася на системність подачі інформації, залучення різноманітних видів матеріалів – від офіційних до робсількорівських, створення ілюзії всенародної підтримки прийнятих рішень через друк матеріалів нарад, зборів, обговорень тощо. Подача даної інформації ретельно відстежувалася, аналізувалася Культурно-пропагандистським відділом ЦК КП(б)У (далі – КПВ) і подавалася в Секретаріат ЦК КП(б)У для прийняття відповідних рішень і вироблення інструктивних положень щодо подальшої роботи преси, виправлення хиб тощо.

У довідці від лютого 1934 р. указувалося, що більшість центральних і обласних газет незадовільно поставили питання поглибленої пропаганди головних рішень цих з'їздів, обмежившись друком доповідей, виступів та ухвал з'їздів партії, або ж передрукували передові «Правди», «Комуніста». Як позитивний приклад називалася газета «Соціалістична Харківщина», яка для популяризації доповіді тов. Сталіна подала 7 передових статей, проводила розмови з колгоспним активом тощо [5, арк.14]. У довідці зроблено детальний огляд помилок та неправильних механістичних трактувань окремих питань, а також упущень важливих моментів, що розглядалися на з'їздах, дано їх пояснення. Окремо проаналізовані помилки через неправильний переклад текстів з російської мови, а також указано на порушення директиви КПВ ЦК самостійно не скорочувати матеріали з'їзду, щоб при цьому не допустити перекозів [5, арк.15-20].

Прикладом сформованої системи пропаганди рішень указаних партійних з'їздів можна вважати матеріали «Пролетарської Правди» Київщини, аналіз яких було подано в довідці Відділу культури й пропаганди Ленінізму ЦК КП(б)У. Вмістивши в останніх числах грудня тези на доповіді тт. Молотова й Куйбишева та т. Кагановича, газета на своїх сторінках розгорнула боротьбу за популяризацію і доведення їх до кожного робітника, колгоспника, червоноармійця, студента, наукового робітника. 3.01.34 р. газета подала відгуки представників указаних категорій громадян на тези XVII партз'їзду, 4.01. – оголосила Всесоюзний сталінський похід ім. XVII партз'їзду. До 27.01. з номера в номер показувала «з яким ентузіазмом» зустрічали робітники і колгоспники з'їзд партії – «сотні самозобов'язань, пропозицій висувають робітники, колгоспники назустріч XVII партз'їзду». Далі, щоб перевірити взяті зобов'язання, газета оголосила виробничий похід ім. XVII партз'їзду, показувала передові підприємства, колгоспи, окремих робітників і колгоспників, які виконали взяті зобов'язання [5, арк.30].

Газета досить добре організувала пропаганду тез Молотова, Куйбишева, Кагановича, піднявши «творчу ініціативу» мас. Хибою стало те, що вона не показала процес популяризації тез до XVII партз'їзду низовою пресою. Весь цей матеріал став по-суті підготовкою до подачі самих рішень з'їзду і доповіді т. Сталіна. Цю роботу «Правда» почала 27.01. передовою статтею «З'їзд переможців». Далі 28.01. публікується доповідь Сталіна та підбір матеріалів про зльоти ударників, присвячених цій доповіді. 30.01. та 1.02. – подано підбір матеріалів, приурочений проробці доповіді Сталіна на заводах і в колгоспах Київщини: «Словами робітників газета розкаже про наші досягнення, про величезну роль вождя світового пролетаріату тов. Сталіна. Навколо проробки доповіді тов. Сталіна «Пролетарська Правда» розгортає нову хвилю соціалістичного змагання, соцзобов'язань» [5, арк.30]. 2.02. газета оголосила похід ім. т. Сталіна за розвиток соціалістичного тваринництва, вмістивши конкретні зобов'язання трудівників [5, арк.30]. 3.02. вміщено дві статті, які організовують «колгоспні маси на боротьбу за виконання вказівок тов. Сталіна» в галузі сільського господарства і тваринництва. 4.02. - 5.02. вміщено низку інформаційних заміток про хід проробки доповіді т. Сталіна, а також зобов'язання членів одного із колгоспів добитися конкретних показників врожайності. 10.02. газета друкує передову «За високу ідейну озброєність і більшовицьку пильність». 12.02. – передову «Правди» – «За роботу, за ділову роботу». А також подає підбірку з телеграм та інформаційних повідомлень власних кореспондентів, присвячену закриттю XVII партз'їзду. Зауважено, що газета зловживає матеріалами власкорів, мало вміщуючи робсількорівський матеріал.

15.02. газета почала проробляти доповідь Сталіна в родині робітників, хоч матеріал цей вийшов невдалий: 1) йому присвячено лише один номер видання, 2) це інформаційні замітки,

які не передають конкретної змістової суті обговорення. У тому ж номері подано статтю на допомогу пропагандистам «Марксизм-Ленінізм – ворог зрівнялівки», цього вважалося недостатньо. 16.02. - 17.02. опубліковано по одній статті про виконання рішень у галузі тваринництва та з проблем товарообігу, що теж недостатньо. Недоліком стало і те, що про роботу і перебудову парторганів газета вмістила лише одну статтю за 26.02. Щодо виконання партійних рішень з підготовки до весняної сівби, матеріалів достатньо, але не всі вони носять практично-бойовий характер. Хибує газета і політичними помилками в окремих матеріалах [5, арк.31-32].

Ідеологічне завдання преси було викладене в висновках щодо «Пролетарської Правди»: мають даватися статті керівного і спрямовуючого характеру, газета має бути дієвим засобом поширення пропаганди рішень партії та з'їзду, показувати перебудову роботи партійних органів, господарських структур тощо [5, арк.32].

Таким чином, даний документ показує, яка величезна увага приділялася пропаганді матеріалів з'їздів, їх методичному висвітленню, націленню на живу конкретну інформацію. Матеріали з популяризації партз'їздів у «Пролетарській Правді» почали друкуватися з кінця грудня і до кінця лютого поетапно готували свідомість читача до сприйняття потрібної інформації, показуючи плановість і послідовність всіх партійних заходів. Організовувалася низова «ініціатива» щодо партійних настанов і виконання господарчих планів. Ця «ініціатива», «ентузіазм» і «зустрічний рух» трудящих назустріч рішенням партії і уряду мала ілюструватися і щоденно висвітлюватися у періодичних виданнях, зомбуючи масову свідомість, підтверджуючи таким чином керівну і спрямовуючу роль партії.

Подібні завдання покладалися і на обласні газети. «Чорноморська Комуна» м. Одеси реально висвітлення рішень партз'їзду почала з 27.01. вміщенням передової «Правди» і далі так само систематично підбиралися матеріали, які мали цю тему популяризувати. Передові статті чергувалися з відгуками з заводів на промову Сталіна, відчитами партійних, заводських зборів, різноманітних нарад тощо, з матеріалами про втілення партійної політики в господарстві та проведення масової пропаганди серед трудящих [5, арк.34]. Аналізуючи пропаганду рішень XVII партз'їзду на Одещині, відповідні органи ЦК наголошували на неприпустимості недооцінки «опортуністичної практики», «куркульського опору рештків капіталістичних елементів на селі» [5, арк.36].

Отже, головним завданням, на яке націлювали партійні органи редакції газет – це показ живого конкретного матеріалу впровадження рішень з'їздів у життя. Але оскільки життя, як правило, було далеким від накреслених постанов і директив, то регіональна преса намагалася пристосуватися до партійних вимог у реаліях повсякденності. Тому все більше в обласних газетах ставало загальних фраз, помпезної риторики і все менше конкретики. Про це відмічалося в матеріалах обстеження газетних публікацій. Так, у виданні «Социалистический Донбасс» показувалося, що доповідь т. Сталіна на XVII з'їзді партії викликала величезний ентузіазм серед пролетаріату і колгоспників Донбасу, парторгани понесли його в цехи, забої, робітничі та колгоспні сім'ї. Указувалися конкретні цифри направлених пропагандистів для опрацювання матеріалів доповіді вождя, наводилися приклади колгоспних зборів, зустрічей вдома. З 1.02. газета почала давати щоденні підбірки матеріалів з різних міст Донбасу. Стверджувалося, що десятки тисяч робітників охоплені опрацюванням доповіді, взято тисячі зобов'язань по виконанню завдань соцбудівництва. Але в цих матеріалах відсутня конкретика: «Власкоре переважно відбуваються загальними розмовами про те, що доповідь викликала хвилю ентузіазму, що опрацювання йде успішно із взяттям робітниками і колгоспниками на себе конкретних зобов'язань» [5, арк.65] і далі: «Хто саме, де саме, – на якій шахті, якій ділянці, забої, які саме зобов'язання... Багато кореспонденцій носить настільки загальний характер, що невільно виникає думка, що вони могли бути складені без особливої участі власкорів, без виїзду за межі редакції» (підкреслення в тексті документу – О.Т.) [5, арк.66].

Дані перевірки газетного матеріалу Донбасу відмічають одноманітний, неконкретний (за рідкими виключеннями), «хронікерський» стиль заміток, схематичність висвітлення подій, пов'язаних із опрацюванням доповіді Сталіна, констатують, що така кореспондентська робота в дні з'їзду «пахне газетним бюрократизмом». У публікаціях простежується досить характерна риса – відсутність уваги до людей, конкретних творців матеріальних цінностей: «А про Сталінський завод, про його людей в ці дні і саме в зв'язку з доповіддю т. Сталіна можна було б розповісти. Адже це завод – перший в Донбасі по зношеності обладнання і перший по виконанню програми (про що досить красномовно говорив т. Орджонікідзе на XVII з'їзді)» (підкреслення в тексті документу – О.Т.) [5, арк.66].

Фальшивість подвійних стандартів радянських владних структур досить складно приживалася в соціумі, і періодиці також, адже увага до конкретної людини як такої не притаманна для тоталітарного режиму загалом, крім того, нужденне життя виробників матеріальних благ змушувало оминати проблеми маленької людини. Радянська ж практика і риторика вимагала постійного показу героїчного, героїзм мав стати масовим і повсякденним. У реальному житті відбувалося щоденне виживання в умовах шаленої експлуатації людських ресурсів. Представники масмедіа, як люди системи, мушили лавірувати між бажаним і дійсним, пристосовуючись до реалій журналістської практики, яка не містила нічого спільного з об'єктивністю і виконанням функцій четвертої гілки влади.

Яскравим прикладом може слугувати позиція журналістів «Социалистического Донбасса» щодо оголошеного в Красному Лучі походу врубмашиністів (врубіві машини на шахтах) за високі виробничі показники. Газета, замість того, щоб «ринутись разом із красноручцями, попереду них в похід», опублікувала про цей конкурс повідомлення і зайняла «як би очікувальну позицію: що із цього конкурсу вийде». А оскільки в Красному Лучі «конкурс спустили на гальмах», газета через певний час змушена була констатувати, що конкурс виявився «феєрверковим блиском, спалахопусканням» (стаття «Вспышкопускательсво»). Звинувативши керівництво Красного Луча в «організаційній немочі», газета більше до цього питання не поверталася, не цікавилася долею походу [5, арк.67]. Газетно-Журнальний сектор КПВ ЦК КП(б)У з приводу такої журналістської роботи робив цілком реалістичні висновки: «Декларативність – ось чим страждає «Соц. Добасс». Розрив між гаслами, які кидаються на сторінках газети і організаційними продуманими заходами, які змогли б ці лозунги втілити вжиття» [5, арк.67]. І ще: «Вірний принцип подалі від конкретності, від імен, прізвищ, адрес і фактів...» [5, арк.69]. Власне, ця проблема була типовою для всіх газет 1930-х рр. Тому робився наголос: «Газета справедливо обурюється бездіяльністю «багатьох інших» організацій в пропаганді рішень XVII з'їзду, вимагаючи «вмілої пропаганди» – мусить перш за все сама перебудуватися» (підкреслення в тексті документу – *О.Т.*).

Розвінчуючи факти формальної «перебудови» – коли люди змінювали назву, залишаючи старий зміст, консервуючи старі методи керівництва, – преса не показувала процес перебудови в дії на конкретних прикладах як виробничих об'єднань, так і окремих комуністів [5, арк.70]. По суті, це було відображення дійсності, яка не мала місця на сторінках публічних видань, яку слід було замінити псевдореальністю, оскільки організувати і спрямувати реальний процес «перебудови» в практиці геноциду і масштабного насильства шансів не було. Суспільство, уражене терором, перебувало в стані розгубленості і дезорієнтації, у тому числі низові ланки партапарату. Так, у кореспонденції із Красного Луча за 20.03.34 р. указувалося: «...Окремі дільничі парторганізатори після обрання не знають чим зайнятися. Вони кажуть: коли було бюро праці викликали комуністів, які не виконували норм і вимагали з них відповіді, а тепер ми не знаємо, як слід керувати, за що взятися, з чого почати» (підкреслення в тексті документу – *О.Т.*) [5, арк.71]. Подібні зізнання про відсутність розуміння суті «перебудови» низової ланки були непоодинокі. Показати процес перебудови в дії мала якраз преса на прикладі окремих ланок, груп, цехів, інструкторів і секретарів райкомів і т.д. [5, арк.71]. А тому виходило своєрідне замкнуте коло, яке часто розв'язувалося черговою партійною інструкцією чи директивою.

Матеріал газет мав бути конкретно спрямованим, не викликати подвійного трактування як загалом, так і окремих деталей. Такий висновок витікає із офіційного аналізу окремих газетних публікацій, де детально розглядаються окремі промахи в словах, реченнях, які могли «вихолостити» із тексту «революційний зміст», наштовхнути читача на хибні висновки [5, арк.68].

Ще однією характерною рисою роботи преси був кампанійський підхід до висвітлення тих чи інших проблем. Після партійних вказівок чи публікацій рішень ЦК з приводу якоїсь конкретної галузі народного господарства чи окремо взятого об'єкту, на цьому питанні зосереджувалася виключна увага редакцій, які ледве не щодня висвітлювали різні аспекти даної проблеми. Згодом, увага до неї поступово зменшувалася, як правило, проблема залишалася, а увага до неї з боку преси зникала. Так, після публікації рішення ЦК про Донецьку дорогу, «... газета «СоцДонбасс» різко повернулася обличчям до транспортних питань», в той час як проблеми тваринництва, незважаючи на наявні в галузі негаразди, перебували поза увагою журналістів і т.д. [5, арк.71-72]. Таким чином, сформувалася практика, коли партійні органи мали постійно нагадувати і спрямовувати періодичні видання до висвітлення тих чи інших питань.

Щовесни головна увага періодики спрямовувалася на висвітлення, контроль, підготовку та хід посівної кампанії. Газетно-журнальний сектор КПВ ЦК КП(б)У регулярно здійснював аналіз газетного матеріалу, указуючи на прорахунки та недоліки по кожному виданню. Під час таких аналізів у 1930-х рр. зверталася увага на: регулярність подачі матеріалів; їх повноту і всебічність; практичні кроки редакцій з активізації масово-організаційної роботи щодо виконання державних планів; викриття шкідників та класового ворога в здійсненні с/г кампаній. Піддавалися жорсткій критиці реакції за бездіяльність в організації практичних кампаній, обережність при викритті дій класового ворога (вимагаючи не лише констатації фактів про його діяльність, а й конкретних прізвищ винуватців безгосподарності) [5, арк.44-49].

Аналіз матеріалів низки періодичних видань свідчить, що в засобах масової інформації, як і промовах партійних лідерів на місцях, вироблялася специфічна стилістика і риторика своєрідного ідеологічного пустослів'я, де за фасадом партійно-класової лексики не зрозуміла суть. Або відбувалося своєрідне приховування змісту, щоб не сказати чогось зайвого, бо в конкретних фразах легше знайти якийсь «прорив» чи «ухил» від партійної лінії. В той час, коли за практику помпезного партійного пустослів'я могли лише покритикувати за «розмазування» суті. Так, аналізуючи передову статтю газети «Соціалістичний Донбас» з приводу XVII з'їзду ВКП(б) та XII з'їзду КП(б)У (за 9.02.34 р.), Культурно-пропагандистський відділ ЦК цитував: «У величній доповіді великого Сталіна підведені підсумки історичної перемоги над експлуататорами одержаної пролетаріатом і колгоспним селянством СРСР під керівництвом партії і її геніального вождя». А далі запитував: «Над якими експлуататорами? Чому не сказати простою і зрозумілою мовою кожному робітникові?» [5, арк.17]. Такий же стиль передової і за 15.02. При цьому такі важливі питання як транспорт, товарообіг, перенесення столиці до Києва газета чомусь обійшла [5, арк.17].

Якщо в обласній періодиці виявляли багато недоліків у такій партійно-важливій справі, як популяризація з'їздів партії, то її висвітлення районною пресою було ще на гіршому рівні. Якість залежала від професійного складу редакцій, з чим по багатьох районах були великі проблеми. Скажімо, газета «Прикордонна правда» Славуцького р-ну інформацію про XVII з'їзд загалом подала задовільно, з висвітленням головних кампаній на місцях. Серед недоліків констатували: запізнення друку інформації; недостатність конкретних матеріалів проробки доповідей, систематично давалися лише ухвали обкому і райпарткому; багато технічних помилок, брак пояснень чужоземних слів [5, арк.93]. А от ситуація в газеті «Соціалістичний наступ» Новоград-Волинського р-ну характеризувалася як «кепська»: формальний підхід, дано самозобов'язання без їх перевірки, подано перебіг роботи з'їздів, але нема матеріалів по їх популяризації в тій чи іншій галузі. Мало матеріалів по тваринництву (де стан вкрай поганий), по транспорту, по сівбі, матеріали не перевірені. Газета розгубила сількорів, відсутня увага до газети райпарткому. У висновку ЦК КП(б)У указувалося що ці прикордонні газети «недостатньо висвітлюють здійснення ленінської політики, не розгорнули широкого показу наших досягнень на всіх ділянках соціалістичного будівництва, не зуміли показати, як ростуть і міцніють наші колгоспи» [5, арк.94-95].

Кадрова криза по окремих районах зумовила практичний параліч нормальної роботи редакцій, що призвело до катастрофічної ситуації. Так, у довідці про роботу газети «П'ятирічка» Махнівського р-ну Вінницької обл. указувалося, що вона «побила рекорд політично-неписьменного, безтолкового і безглузлого «висвітлення» XVII з'їзду ВКП(б)». Вмістивши 24.01. статтю з «Крестьянской газеты» про популяризацію наступного з'їзду, до 15.02. вона про цей захід «забуває», давши серед іншого початок і закінчення резолюції XII з'їзду КП(б)У. 15.02. читач, який не був повідомлений про відкриття XVII з'їзду, «несподівано» читає резолюцію по доповіді Сталіна й повідомлення про пленум ЦК ВКП(б). З 18.02. до 24.02. друкується сама доповідь. З 28.02. до 13.03. – «повідь «зникла», обірвавшись на незакінченій мислі». 17.03. знову з'являється шматок доповіді, далі – знову майже 10 днів перерви і 28.03. – знову текст доповіді. «Маємо тут обурливе перекинуття в газетній роботі, що прямо межує з знущанням і над XVII з'їздом і над читачами районної газети» – констатував завідувач культпропвідділу, пропонуючи «категорично заборонити районній пресі подібне опублікування доповідей і промов вождів і рішень з'їздів ЦК та уряду» [5, арк.86].

За цим фактом було проведено окреме розслідування, в ході якого розглянуто питання «про похабне висвітлення матеріалів з'їзду шматками, без закінчень із великими перервами», указано на політичну безграмотність матеріалу газети. Зрештою, було констатовано й причину даної

ситуації: відсутність якісного керівництва, брак сількорів, яких «розгубили» в травні 1933 р. (!), відсутність фактичної роботи над дописами і взагалі організаційної роботи [5, арк.88-89]. Постановою ЦК було вжито низку оргвисновків за цим фактом – із винесенням доган, знаттям з посад та висвітленням окремих фактів в центральній пресі [5, арк.87].

Таким чином, установка в роботі преси робилася на боротьбу із декларативністю, схематичністю публікацій, за наповнення їх конкретним матеріалом, живими прикладами щодо виконання партійних директив будівництва соціалізму. В реальності відбувалося вироблення своєрідного стилю радянського «пустослів'я», оковамилювання, поширення практики дезінформації читача, нав'язування викривлених стереотипів. Сформувалася техніка інформаційної обробки читача через популяризацію тез партійних з'їздів, офіційних директив і постанов: систематичне багаторазове повторення певних кліше; наголос на тезах партійних лідерів; ув'язування офіційних матеріалів із виробничим процесом; донесення і обговорення офіційної інформації в робітничо-селянські маси; подання конкретних прикладів із життя; поряд з успіхами, висвітленням недовіків, пропозиція засобів їх усунення. Разом з тим, популяризація партійної інформації в періодичних виданнях, її втілення залежало від професійного рівня редакційних колегій. Якщо центральна преса була більш-менш забезпечена якісним складом працівників, то в регіонах кадрова криза була очевидною, що унеможливлювало планомірне втілення ідеологічної пропаганди.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вітринська О. В. Радянська преса та література 1920-30-х рр. як інструмент впливу на релігійну свідомість євреїв України / О.В.Вітринська // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Сер.: Актуальні проблеми історії України. – 2014. – № 25. – С.3-14.
2. Коляструк О.А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20-30-ті роки XX ст.): автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Коляструк Ольга Анатоліївна; Національна академія наук України, Інститут історії України. – Київ, 2003. – 22 с.
3. ЦДАГО України, ф.1, оп. 20, спр. 1447, 76 арк.
4. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.2011, 66 арк.
5. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.6438, 162 арк.
6. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.6647, 206 арк.

REFERENCES

1. Vitrynska O. V. Radianska presa ta literatura 1920-30-kh rr. Yak instrument vplyvu na relihiinu svidomist yevreiv Ukrainy / O.V.Vitrynska // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Ser.: Aktualni problemy istorii Ukrainy. – 2014. – № 25. – S.3-14.
2. Koliastruk O.A. Presa USRR v konteksti polityky ukrainizatsii (20-30-ti roky KhKh st.): avtoref. Dys. ... kand. Ist. Nauk: 07.00.01 / Koliastruk Olha Anatoliivna; Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. – Kyiv, 2003. – 22 s.
3. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 1447, 76 ark.
4. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2011, 66 ark.
5. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6438, 162 ark.
6. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6647, 206 ark.

Тарапон О. Пресса как способ идеологической обработки населения в Советской Украине (1920-1930-е гг.).

С первых лет власти большевиков в Украине начала издаваться советская пресса. Она должна была распространять среди населения советскую идеологию. Пресса 1920-1930-х гг. характеризовалась высоким уровнем политизации и политического популизма. На страницах всех изданий широко рекламировали главные государственные события, мероприятия советской власти. Пресса была методом агитации, пропагандировала социалистическое строительство на местах, объясняла политику советской власти.

Редакции должны были печатать конкретный материал, примеры из жизни, иллюстрировать процесс построения социализма, показывать положительные явления и критиковать отрицательные. На практике распространялся советский популизм, дезинформация читателя, фальшивые ценности. В 1920-1930-х гг. сформировались информационные технологии подачи материала, методы идеологической обработки населения, популяризации советских ценностей, выработался своеобразный стиль подачи материала.

Ключевые слова: пресса, газеты, ценности, идеология, информационная обработка.

Tarapon O. The press as a means of ideological treatment of the population in Soviet Ukraine (1920-1930-ies.).

From the first years of the Bolshevik power in Ukraine began publication, the Soviet press. She had spread the ideology of the Soviet population. Press of 1920-1930 was characterized high politic and populism. On the pages of all publications are widely touted major public events, activities of the Soviet authorities. The press was by propaganda, promoted the socialist construction in the field, explained the policy of the Soviet power.

Editions were printed specific material life examples to illustrate the process of building socialism, to show positive effects and negative criticism. In practice, the spreading Soviet populism reader misinformation, false values. In 1920-1930, information technology formed of the material, methods of ideological population treatment, promotion of Soviet values. To develop a unique style of presentation.

Keywords: press, newspapers, values, ideology, information processing.

Одержано 26.10.2016

УДК 94:[32.019.5:329.5 (477) «198/199»

Віталій Коцур
(Київ)

ІДЕЯ «ГАЛИЦЬКОЇ АВТОНОМІЇ» В ПРОПАГАНДИСТСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 1980-х – ПОЧАТКУ 1990-х рр.

Стаття присвячена аналізу пропагандистської політики комуністичної партії щодо дискредитації демократичного суспільно-політичного руху України наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. Визначено, що стрімкий розвиток суспільно-політичних рухів в Україні викликав занепокоєння у компартійного керівництва, яке усіляко намагалося стримати розпад СРСР, а КПУ вступила в жорстку боротьбу з демократичними силами, задіявши при цьому антинаціоналістичну пропаганду. Компартійне керівництво особливе місце відводило Галичині, де активно розпалювалася міжнаціональна ворожнеча та культивувалася ідея утворення «галицької автономії». Доведено, що відверто брудна інформаційна кампанія комуністичної партії лише посилила об'єднавчі тенденції серед демократичних сил, які відіграли провідну роль у здобутті Україною незалежності.

Ключові слова: Галичина, комуністична пропаганда, суспільно-політичний рух, Україна, інформаційна кампанія, НРУ, КПУ, Галицька автономія.

На початку 1980-х рр. в СРСР наростала гостра соціально-економічна й політична криза. Перебудовчі процеси, започатковані М. Горбачовим, стали лише черговим кроком розпаду радянської держави. Більшість союзних республік, насамперед й Україна, визначилися з утворенням незалежних держав. Водночас стрімкий розвиток суспільно-політичних рухів викликав занепокоєння у компартійного керівництва, яке усіма силами намагалося стримати розпад СРСР. Внаслідок цих процесів КПУ фактично вступила в жорстку конфронтацію з демократичними силами на теренах України, задіявши при цьому антинаціоналістичну пропаганду. Особливе місце відводилося Галичині, де розпалювання міжнаціональної ворожнечі будувалося на ідеї утворення «галицької автономії».

Частково даній проблемі увагу приділили такі вітчизняні науковці, як А. Головенко, Г. Ястребцов, В. Деревінський, В. Хоптян, К. Левчук, С. Адамович, М. Апальков, В. Семків, А. Хаврук. Водночас ідея «галицької автономії», як інструмент комуністичної пропаганди, фактично залишилася поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Демократичний суспільно-політичний рух України наприкінці 1980-х рр. виник в лавах української інтелігенції, яка стояла на засадах патріотизму і державництва. Чільне місце у процесі формування демократичних настроїв відводилося Галичині, оскільки там чинився найбільший опір комуністичній владі. Саме на цих теренах рух за незалежну Україну набув найбільшого розмаху. Вже на початковому етапі демократичний рух наштовхнувся на протидію з боку КПРС та КПУ, які розгорнули інформаційну пропагандистську кампанію по дискредитації «неформалів».

Причиною відвертої інформаційної війни слугувала передвиборча кампанія до Верховної Ради УРСР, яка розпочалася у середині 1989 р., в ході якої демократичні сили здобули низку